

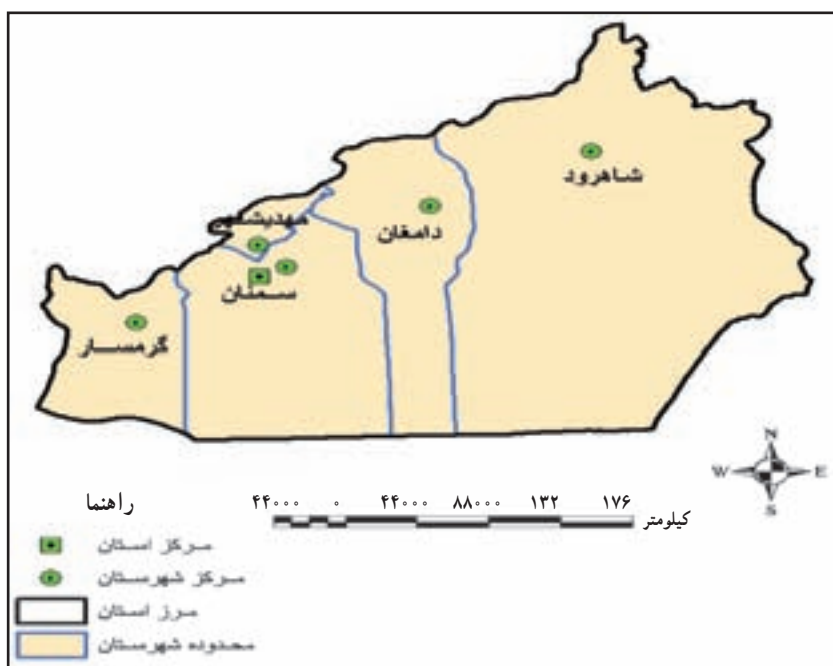
فصل دوم

جغرافیای انسانی استان سمنان

درس ۶ تقسیمات سیاسی استان

بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، استان سمنان ۵ شهرستان، ۱۷ شهر، ۱۳ بخش و ۲۹ دهستان دارد. شهرستان‌های این استان عبارت‌اند از: سمنان (مرکز استان)، شاهرود، دامغان، گرمسار و مهدیشهر. در سال‌های اخیر برخی از نقاط روستایی به شهر تبدیل شده‌اند. مانند: درجزین در شهرستان مهدی شهر.

شکل ۱-۲- نقشه تقسیمات سیاسی استان به تفکیک شهرستان‌ها

فعالیت ✓

- ۱- شما در شهرستان بخش شهر دهستان روستا زندگی می‌کنید؟
- ۲- شهرستان شما از چند بخش، شهر و دهستان تشکیل شده است؟

برای مطالعه

جدول ۱-۲- تقسیمات سیاسی استان ۱۳۸۸

شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر	
دامغان	دامغان	مرکزی	دامغان	حومه	برم قلعه پایین	دامغان	
				دامنکوه	مهماندوست	دیباچ	
	امیرآباد	امیریه	تویه دروار	رودبار	کلاته رودبار	امیریه	
				قهاب رستاق	فرات		
				قهاب صرصر	صید آباد		
	سمنان	سمنان	مرکزی	سرخه	حومه	علاء	سمنان
لاسگرد					لاسگرد	سرخه	
شاهرود	شاهرود	مرکزی	شاهرود	هفدر	افتر	سرخه	
				حومه	رویاب	شاهرود	
	دهملا	دهملا					
	طرود	طرود					
	بسطام	بسطام	بسطام	بسطام	خرقان	قلعه نو خرقان	بسطام
					کلاته های غربی	خیج	کلاته خیج، مجن
شاهرود	شاهرود	بیارجمند	بیارجمند	بیارجمند	خانخودی	بیارجمند	
				خواروتوران	زمان آباد		
میامی	میامی	میامی	میامی	رضوان	رضوان	میامی	
				فرومد	فرومد		
				کلاته های شرقی	بکران		
				میامی	ابراهیم آباد		
				نزدین	نزدین		

جغرافیای انسانی استان

گرمسار	کردوان	حومه	گرمسار	مرکزی	گرمسار	گرمسار
	لجران	لجران				
آرادان	کهن آباد	کهن آباد	آرادان	آرادان		
	داورآباد	باتری				
ایوانکی	چشمه نادی	ایوانکی	ایوانکی	ایوانکی		
مهدی شهر، درجزین، شهمیرزاد	درجزین	درجزین	مهدی شهر	مرکزی		
	فولاد محله	پشتکوه	شهمیرزاد	شهمیرزاد		
	چاشم	چاشم				

درس ۷ شیوه‌های زندگی در استان

اشکال سکونت در استان

در استان سمنان همانند سایر مناطق کشور سه نوع شیوه زندگی رواج دارد که در این درس با برخی از ویژگی‌های آن‌ها آشنا می‌شویم.

۱- زندگی عشایری: کوچ نشینی اولین الگوی زیست بشر در کره زمین محسوب می‌شود. از دیرباز در استان سمنان ایلات و طوایف مختلفی وجود داشته‌اند. جمعیت عشایر استان سمنان بسیار اندک است که نزدیک به ۲/۴ درصد از کل جمعیت استان و ۱/۲ درصد جمعیت عشایر کوچنده کشور را شامل می‌شوند.

چهار رکن اصلی عشایر عبارت است از: انسان، دام، مرتع و چادر که با حذف هر یک از آن‌ها، الگوی زیست عشایر تغییر خواهد کرد.

با توجه به تغییر شیوه زندگی کوچ نشینی و روی آوردن بسیاری از کوچ‌نشینان به زندگی یکجانشینی، هنوز هم بعضی از خانوارهای ایلات، به زندگی عشایری خود ادامه می‌دهند.

عشایر استان به دو گروه عمده تقسیم می‌شوند:

- ۱- عشایر کوچنده
- ۲- عشایر نیمه کوچنده

شکل ۲-۲- سیاه چادر مسکن عشایر

بیشتر بدانیم

- ۱- عشایر کوچنده: گروهی از عشایر که در بیلاق و قشلاق استقرار دارند، کوچنده تلقی می‌شوند. در این گروه، خانواده‌های عشایر در مدت اقامت در بیلاق و قشلاق همراه دام هستند. زمینه اصلی فعالیت این گروه دامداری است، اگرچه در قشلاق با زراعت همراه است. تأمین غذای دام در بیلاق متکی به مراتع بوده و در قشلاق تعلیف دستی اهمیت بیشتری دارد؛ مانند عشایر شهرستان گرمسار
- ۲- عشایر نیمه کوچنده: در این دسته از عشایر، خانواده‌ها در بیلاق، گله‌ها را همراهی می‌کنند و در قشلاق خانواده‌ها در شهر ساکن می‌شوند؛ مانند عشایر سنگسری در شهرستان مهدی شهر.

شکل ۳-۲- عشایر شهرستان گرمسار

بیشتر بدانیم

برخی از ایلات و طوایف استان سمنان عبارت‌اند از:

۱- سنگسری	۲- پروری	۳- افتری
۴- الیکایی	۵- اصانلو	۶- پازوکی
۷- عرب	۸- خوار و توران	۹- چوداری (چوبداری)
۱۰- عشایر پل ابریشم	۱۱- عشایر طرود	۱۲- هداوند
۱۳- عشایر چهارده	۱۴- عشایر کلاته (دامغان)	

مناطق بیلاقی و قشلاقی عشایر استان

الف) مناطق بیلاقی (سردسیر): این مناطق به محدوده زیست و قلمرو جغرافیایی که عشایر، دوره گرم سال را در آن به سر می‌برند، گفته می‌شود.

مدت استقرار عشایر در بیلاق از اواسط خرداد ماه تا اواسط شهریور ماه است. به علت محدودیت مراتع بیلاقی در سطح استان، بخش قابل توجهی از عشایر استان در دوره بیلاقی به استان‌های تهران و مازندران کوچ می‌کنند.

ب) مناطق قشلاقی (گرمسیر): این مناطق به محدوده زیست و قلمرو جغرافیایی که عشایر بخشی یا تمام دوره سرد سال را در آن می‌گذرانند، قشلاق گویند. مدت استقرار عشایر در قشلاق طولانی‌تر از بیلاق است و از اواخر شهریور تا اواسط فروردین، یعنی حدود ۷ ماه طول می‌کشد.

لازم به ذکر است که عشایر حدود ۲ ماه از سال را در حین جابه‌جایی از مناطق بیلاقی به قشلاقی و بالعکس از مراتع در حال گذر، جهت تعلیف دام استفاده می‌کنند که به آن میان‌بند می‌گویند.

مناطق قشلاقی عشایر استان شامل نواحی جنوبی استان مانند خواروتوران، بیارجمند، طرود، سرکویر، جنوب گرمسار، ایوانکی و بخش‌هایی از استان‌های گلستان، خراسان شمالی و غرب استان خراسان رضوی است.

شکل ۴-۲- روستای پلکانی جوبین در شهرستان سمنان

۲- زندگی روستایی: روستاهای استان سمنان از نوع متمرکز و به شکل شعاعی (در اطراف منبع آب)، طولی (در امتداد رود یا جاده) و پلکانی (در نواحی کوهستانی) استقرار یافته‌اند.

مصالح ساختمانی که برای ساختن خانه‌های روستایی هر منطقه به کار می‌رود به محیط جغرافیایی آن منطقه بستگی دارد.

الف) در مناطق گرم و خشک استان، بیشتر از خشت و گل و با سقف‌های گنبدی یا مسطح به ساخت خانه‌ها اقدام می‌کنند.

ب) در برخی نواحی مرطوب‌تر نیز از خشت و سنگ جهت ساخت بناها استفاده کرده و سقف خانه‌ها را اغلب به صورت شیروانی می‌سازند.

پ) در مناطق کوهستانی از سنگ، گل و چوب برای ساخت خانه‌ها استفاده می‌کنند.

در برخی از روستاهای این استان به دلیل نزدیکی به شهر و دسترسی آسان‌تر به مصالح، ساختمان‌های زیادی به سبک معماری شهری ساخته شده است.

منبع درآمد روستاییان استان سمنان متنوع است. بخش عمده درآمد آنان از راه زراعت، باغداری، دامداری و صنایع دستی است.

محصولات مهم کشاورزی استان عبارت است از: پسته، انار، گردو،

شکل ۵-۲- روستای متمرکز کورد در شهرستان مهدی شهر

جغرافیای انسانی استان

شکل ۲-۶- آفتابگردان از محصولات زراعی کالپوش در شهرستان شاهرود

آلو، انگور، زردآلو، سیب‌زمینی، پنبه، گندم و دانه‌های روغنی.

محصولات جالیزی مانند: خربزه، طالبی، بادمجان و هندوانه.

صنایع دستی روستاییان استان سمنان قالی بافی، گلیم‌بافی، جاجیم بافی، نمد، دست بافته‌های سنتی و ... است.

به نظر شما نقش روستا در اقتصاد استان چیست؟

۳- زندگی شهری: به طور کلی بیشتر شهرهای استان سمنان در کوهپایه‌های جنوبی البرز واقع شده‌اند. علل عمده این امر

عبارت است از:

۱- دسترسی به منابع آب

۳- حاصلخیزی خاک

۲- آب و هوای مناسب

۴- سهولت در ارتباط به سبب شیب ملایم و همواری زمین

بیشتر شهرهای استان سمنان قدمت تاریخی دارند. در این شهرها، بافت قدیمی در بخش مرکزی و بافت جدید در مجاور بافت

قدیم و اطراف شهر مشاهده می‌شود.

شکل ۲-۷- دو نمونه از بافت شهری استان

بافت قدیم و بافت جدید از چند نظر با هم تفاوت دارند:

* در بافت قدیمی، اغلب کوچه‌ها و معابر، تنگ و باریک و پر پیچ و خم است، اما در بافت جدید خیابان‌های وسیع و میدان‌های

بزرگ به چشم می‌خورد. دلایل وجود کوچه‌های تنگ و باریک و پر پیچ و خم در بافت قدیم استان چه بوده است؟

* در بافت قدیمی نوع مصالح ساختمانی خشت، گل، سنگ و چوب است اما در بافت جدید سنگ، آجر، سیمان، تیرآهن و... به کار رفته است.

شکل ۹-۲- بافت جدید شهری

شکل ۸-۲- بافت قدیم شهری

شکل ۱۰-۲- نمایی از طراحی و ضخامت دیوار خانه‌های قدیمی در برابر گرما و سرما

* سقف خانه‌ها در بافت قدیم اغلب گنبدی شکل و نیمه استوانه‌ای است در حالی که بافت جدید سقف‌های مسطح دارد.

از نکات قابل توجه در معماری قدیمی این نواحی، شرایط و تغییرات سالیانه یا فصلی آب و هوا در ساخت نقاط مسکونی و انواع فضاهای زیستی بوده است. بنابراین، در طراحی این گونه فضاها تأثیر پدیده‌های طبیعی چون اختلاف درجه حرارت و وزش باد و ... مد نظر بوده است. برای مثال، مردم اغلب نواحی استان برای مقابله با مشکلات آب و هوایی (اختلاف درجه حرارت) در طول سال، ساختمان‌ها

را طوری می‌ساختند که با گرما و سرما تماس کمتری داشته باشند و از سوی دیگر در طراحی و ساخت فضاهای مسکونی در بافت قدیم به دیوارهای ضخیم و بلندی برمی‌خوریم که در کنار یکدیگر به صورت فشرده ساخته شده‌اند و به شکل توده و قلعه‌ای درآمده‌اند که علاوه بر اینکه مانع نفوذ گرما و سرمای شدید می‌گردند از نظر دفاع در برابر حملات مهاجمان نیز اهمیت ویژه‌ای داشته‌اند.

آگاهی از ویژگی‌های جمعیت چون تعداد، تراکم، توزیع جغرافیایی، ساختمان سنی، ساختمان جنسی، مهاجرت، نرخ رشد و... در برنامه‌ریزی اقتصادی و اجتماعی اهمیت ویژه‌ای دارد و سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان اقتصادی و اجتماعی باید به این ویژگی‌ها توجه داشته باشند.

ویژگی‌های کلی جمعیت استان

تعداد جمعیت: در سرشماری عمومی سال ۱۳۸۵ کل کشور، جمعیت کل استان سمنان ۵۸۹۷۴۲ نفر بوده است. تغییرات جمعیتی در شهرهای استان طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۸۵ به شرح جدول زیر بوده است. در سرشماری سال ۱۳۹۰، جمعیت استان سمنان به ۶۳۶۰۰۰ نفر رسیده است.

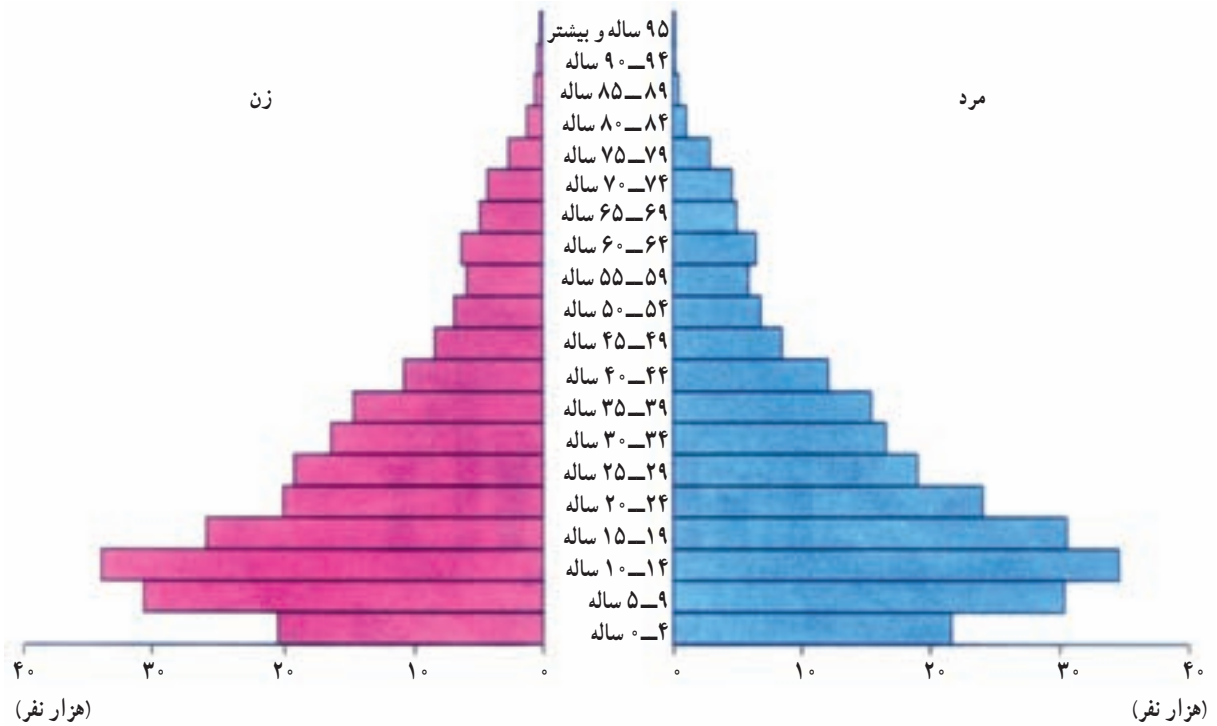
برای مطالعه

جدول ۲-۲- تعداد و توزیع جمعیت کل استان به تفکیک شهرستان‌ها (در سال‌های مختلف به هزار نفر)

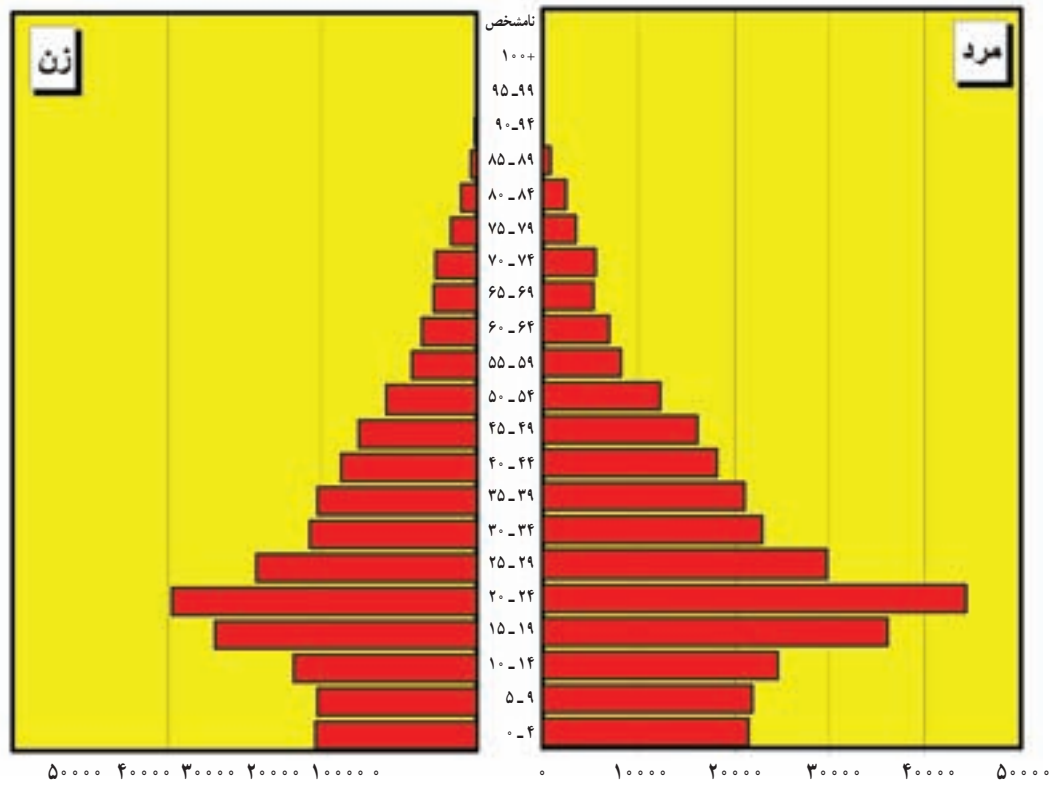
شهرستان	۱۳۵۵		۱۳۶۵		۱۳۷۵		۱۳۸۵	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل استان	۲۹۵	۱۰۰	۴۱۷	۱۰۰	۵۰۱	۱۰۰	۵۸۹	۱۰۰
گرمسار	۴۳	۱۴/۶	۵۸	۱۳/۹	۶۸	۱۳/۶	۷۸	۱۳/۳
سمنان	۷۲	۲۴/۲	۱۰۷	۲۵/۷	۱۴۲	۲۸/۳	۱۹۱	۲۶/۱
دامغان	۴۸	۱۶/۲	۶۸	۱۴/۳	۷۹	۱۵/۸	۸۴	۱۴/۳
شاهرود	۱۳۲	۴۴/۷	۱۸۴	۴۴/۱	۲۱۲	۴۲/۳	۲۳۴	۴۰
مهدی شهر*	-	-	-	-	-	-	۳۶	۶/۳

* در دوره‌های سرشماری قبل از سال ۱۳۸۵ مهدی‌شهر به شهرستان تبدیل نشده بود.

ساختمان سنی جمعیت: جمعیت کمتر از ۱۵ سال استان در سال ۱۳۸۵، (۲۲/۶۳) درصد است که این میزان نسبت به سرشماری دوره قبل کاهش قابل ملاحظه‌ای یافته است. به نظر شما دلیل این امر چیست؟

شکل ۱۱-۲- هرم سنی جمعیت استان سمنان ۱۳۷۵

شکل ۱۲-۲- هرم سنی جمعیت استان سمنان ۱۳۸۵

جغرافیای انسانی استان

ساختمان جنسی جمعیت : نسبت جنسی در استان ۱۰۵ است یعنی در مقابل هر ۱۰۰ نفر زن، ۱۰۵ نفر مرد وجود دارد که در مقایسه با نسبت جنسی کل کشور (هر ۱۰۰ نفر زن، ۱۰۴ مرد)، تفاوت چندانی مشاهده نمی‌شود.

نرخ رشد : در سال‌های اخیر با توجه به سیاست‌های کنترل جمعیت، میزان نرخ رشد طبیعی استان به ۱/۵۲+ درصد رسیده است که رشد متوسطی را نشان می‌دهد این نرخ رشد در مناطق روستایی ۳/۱- درصد و در مناطق شهری ۲/۴+ درصد بوده است. چرا نرخ رشد در مناطق روستایی منفی است؟

برای مطالعه

جدول ۳-۲- نرخ رشد جمعیت شهرستان‌های استان سمنان طی دهه ۸۵-۱۳۷۵

ردیف	نام شهرستان	نرخ رشد جمعیت (درصد)
۱	گرمسار	۱/۴۸
۲	سمنان	۰/۷۰
۳	دامغان	۰/۷۳
۴	شاهرود	۱
۵	مهدی شهر	۲/۹۶
	میانگین استان سمنان	۱/۶۴

میزان باسوادی : استان سمنان از نظر سواد دارای وضعیت بسیار مطلوبی است. ۸۸/۶۰ درصد از کل جمعیت استان باسوادند که این میزان ۳/۹۹ درصد از میزان باسوادی کل کشور بیشتر است.

برای مطالعه

جدول ۴-۲- میزان باسوادی در کل کشور و استان سمنان ۱۳۸۵

استان	کشور	کل	شهری	روستایی
کشور		۸۴/۶۱	۸۸/۹۳	۷۵/۰۹
استان سمنان		۸۸/۶۰	۹۱/۸۵	۷۸/۹۳

پیش‌بینی جمعیت استان: با توجه به رشد جمعیت استان ۱/۵۲+ درصد در سال ۱۳۹۰ و با فرض ثابت بودن نرخ رشد، میزان مولید و مرگ و میر، طبق پیش‌بینی، جمعیت استان در سال ۱۳۹۵ به ۶۸۶۰۰۰ نفر می‌رسد. همچنین به دلیل جوان بودن جمعیت استان در آینده با افزایش جمعیت روبه‌رو خواهیم شد.

تراکم نسبی: تراکم نسبی جمعیت استان سمنان با توجه به وسعتی برابر ۹۷۴۹۱ کیلومتر مربع و جمعیتی حدود ۶۳۶۰۰۰ نفر در سال ۱۳۹۰ در هر کیلومتر مربع ۶/۵۲ نفر است. این رقم نشان می‌دهد که استان سمنان از استان‌های با تراکم خیلی کم جمعیت است.

برای مطالعه

جدول ۵-۲- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌ها در سطح استان سمنان

ردیف	نام شهرستان	جمعیت در سال ۱۳۸۵ (نفر)	مساحت کیلومتر مربع	تراکم نسبی (نفر در هر کیلومتر مربع)
۱	گرمسار	۷۸۰۰۰	۱۰۶۸۶	۸/۲۷
۲	سمنان	۱۹۱۰۰۰	۲۲۱۲۰	۸/۶۳
۳	دامغان	۸۴۰۰۰	۱۲۱۱۰	۶/۰۴
۴	شاهرود	۲۳۴۰۰۰	۵۰۸۹۹	۴/۵۴
۵	مهدی شهر	۳۶۰۰۰	۱۹۵۰	۱۸/۴۶

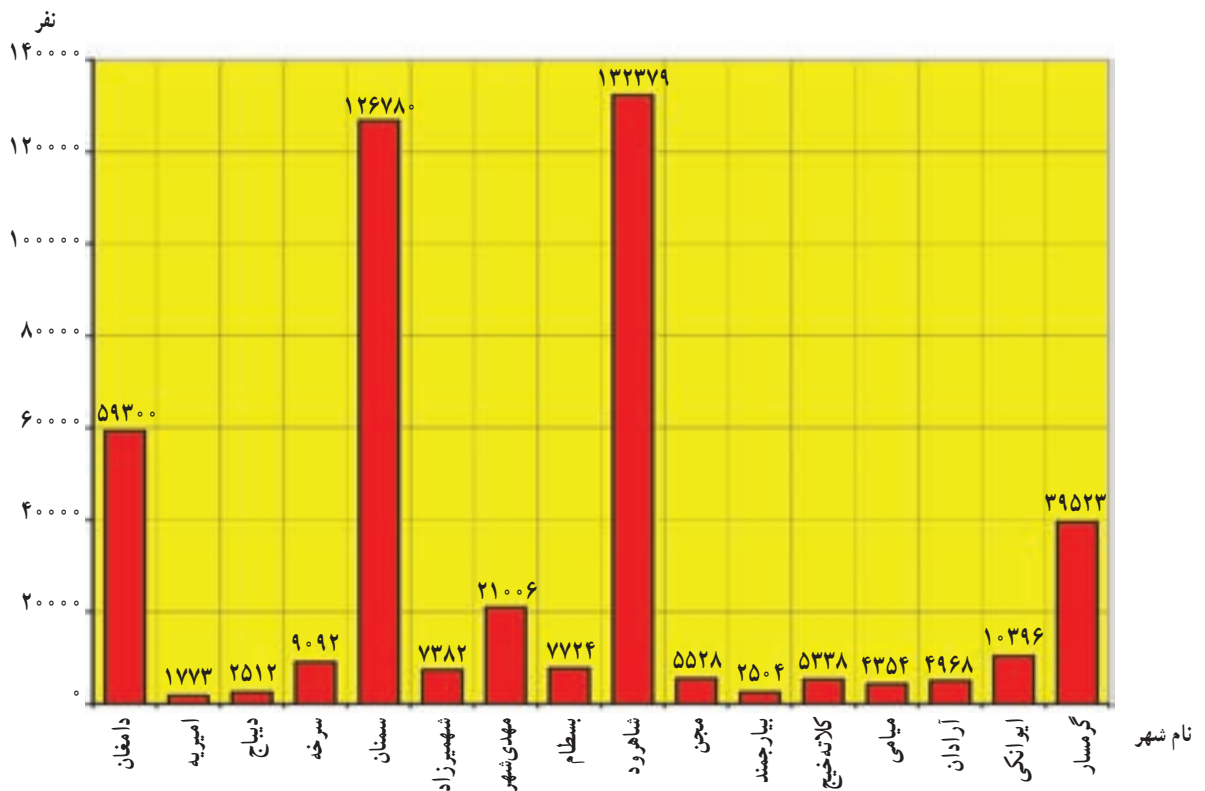
عوامل مؤثر بر توزیع جغرافیایی جمعیت استان: استان سمنان را می‌توان از نظر پراکندگی جمعیت به دو بخش تقسیم کرد؛ بخش شمالی استان به علت مساعد بودن شرایط طبیعی بیشترین جمعیت را در خود جای داده است. در حالی که بخش مرکزی - جنوبی با دارا بودن شرایط نامطلوب طبیعی تقریباً خالی از سکنه است.

برای مطالعه

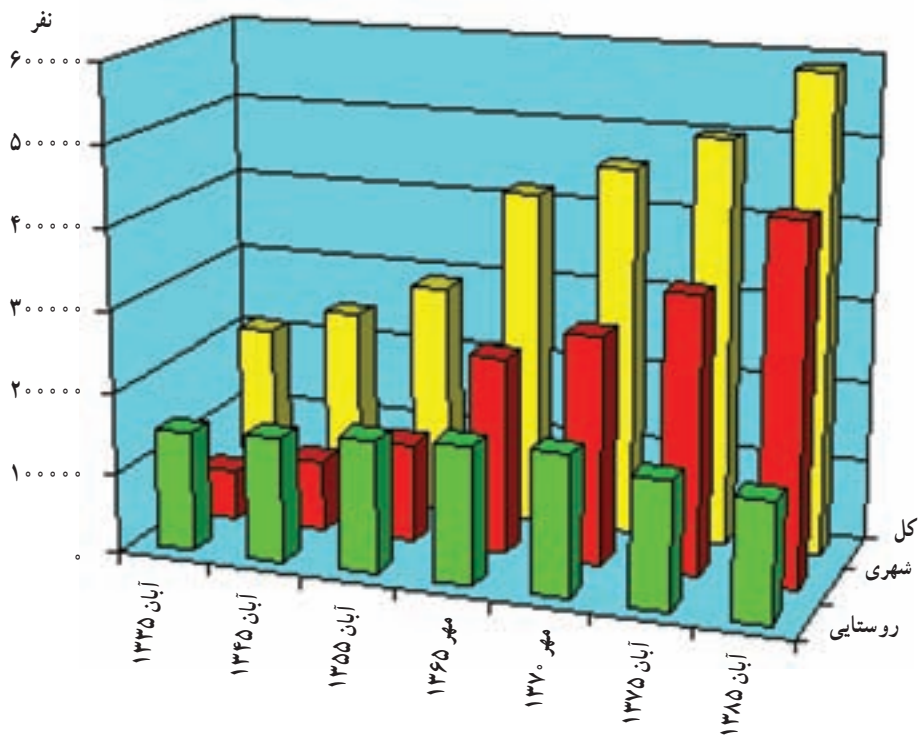

جمعیت شهری و روستایی: طبق سرشماری سال ۱۳۸۵ تعداد ۴۴۰۵۵۹ نفر از جمعیت استان در نقاط شهری و ۱۴۹۱۸۳ نفر در نقاط روستایی زندگی می‌کرده‌اند. این آمار نشان می‌دهد بیشتر جمعیت استان، شهرنشین‌اند.

جغرافیای انسانی استان

شکل ۱۳-۲- نمودار جمعیت شهری استان ۱۳۸۵

شکل ۱۴-۲- نمودار تعداد کل جمعیت استان سمنان، شهری و روستایی: ۱۳۳۵-۸۵

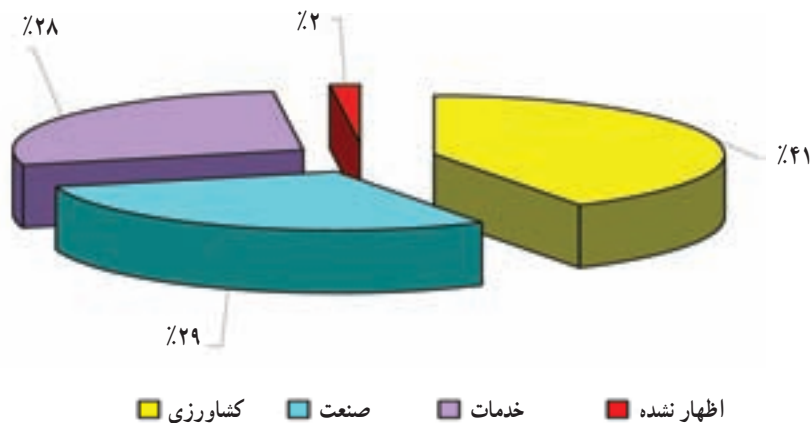

جمعیت و اشتغال : با بررسی نمودار شاغلان استان به این نتایج می‌رسیم :

(الف) میزان شاغلان در بخش کشاورزی در سال‌های اخیر همانند دوره‌های قبل روند کاهشی داشته است.

(ب) میزان شاغلان در بخش صنعت از رشد متوسطی برخوردار بوده است.

(پ) میزان شاغلان در بخش خدمات در سال‌های اخیر روند رو به رشد داشته است.

شکل ۱۵-۲- توزیع نسبی شاغلان استان سمنان بر حسب گروه‌های عمده فعالیت اقتصادی، آبان ماه ۱۳۸۵

مهاجرت : در طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ تعداد ۸۷۰۲۴ نفر مهاجر وارد استان شده و ۷۶۱۷۱ نفر از استان خارج شده‌اند.

بنا بر این، تعداد خالص مهاجرت در استان سمنان ۱۰۸۵۳ نفر بوده است.

انواع و علل مهاجرت در استان

۱- مهاجرت از روستا به شهر : که به دلایل زیر صورت می‌گیرد :

▲ نابرابری میزان درآمد شهرنشینان نسبت به روستاییان

▲ برخورداری شهرها از امکانات بهتر آموزشی، بهداشتی، رفاهی و فرصت‌های شغلی

▲ شرایط نامساعد طبیعی در روستاها به ویژه در حاشیه دشت کویر.

۲- مهاجرت از مناطق مختلف استان به استان‌های دیگر و بالعکس : به دلایل جست‌وجوی کار بهتر، انتقال شغلی،

تحصیل، انجام خدمت و وظیفه و وابستگی‌های فAMILI

۳- مهاجرت فصلی : کشاورزان داخل استان و برخی از استان‌های همجوار، به ویژه استان‌های شمالی در فصل‌های سرد

سال برای کسب درآمد بیشتر

۴- مهاجرت روزانه : رفت و آمد روزانه عده زیادی از مردم روستاها و شهرهای کوچک به مراکز شهری استان به منظور

کار، تحصیل و ...